

da da 52 oyun sayılmış olup bazılarının oluşum hikâyelerine de yer verilmiştir (s. 163-168). Ayrıca halk oyunlarında olsun, günlük olsun; giysiler, takılar, aksesuarlar bol resimli ve açıklamalı olarak gösterilmiştir. Son sayfalarda da türkülerin ve oyun havalarının notaları aktarılmıştır.

Türkiye’de değişik kültür yapısıyla tanınan ve haklı olarak “Kültür ve Hoş-

görü Kenti” diye adlandırılan Hatay’ı, onun değerlerini yakından tanıtmaya çalışan kitap, gerçekten önemli bir eksiği kapamıştır. Yazar Mithat Kalaycıoğlu’nu ve eserin yayımlanmasına öncülük eden Hatay Büyükşehir Belediye Başkanlığını, bu güzel hizmetlerinden ötürü kutluyorum. Darısı diğer kentlerimizin başına...

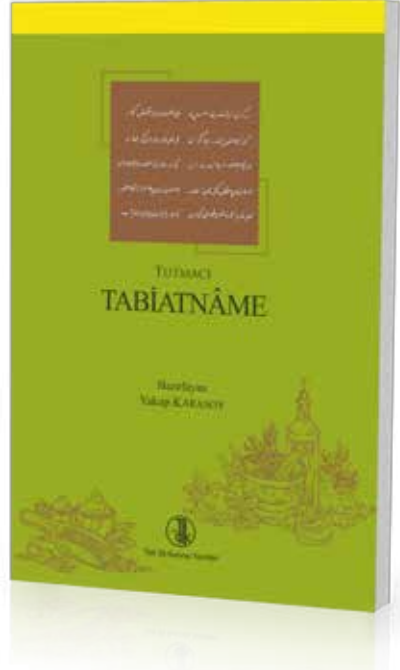

KORUYUCU TIBBIN BİR KİTABI: TUTMACI TABİATNÂME

Kadir UZUN

Tabiatnâme, bugünün şifalı bitkiler ve sağlıklı hayat rehberi türündeki kitaplarına benzer bilgileri içeren bir eserdir. Eski tıp bilimine göre, yenen her şey vücutta kan, safra, balgam ve sevdadan oluşan “ahlat-ı erbaa”ya dönüşür. Bu dört sıvının vücut içerisindeki oranlarının kişinin mizacını belirlediği varsayımıyla mikrop kavramının henüz bilinmediği dönemlerde, bu dört sıvıdan herhangi birisinin bünyede ağır basmasının çeşitli hastalıklara yol açtığı düşünülüyordu. Bu açıdan bakıldığında yiyecekler konusunda alınacak önlemler ve dikkat edilmesi gereken hususlar koruyucu hekimliğin sahasına girdiğinden *Tabiatnâme*, koruyucu hekimliğe ait bir tıp kitabı olarak da değerlendirilebilir.

XIV. yüzyılda Farsçadan Türkçeye çevrilerek kaleme alınan, yiyecek ve içeceklerin niteliklerinin açıklandı-

ğı uygulamalı bir tıp kitabı olan, 372 beyitten oluşan ve Tutmacı tarafından telif edilen *Tabiatnâme*, Prof. Dr. Yakup Karasoy tarafından *Tutmacı Tabiatnâme* adıyla yayıma hazırlandı. Bu eser aynı zamanda Türk Dil Kurumunun 1273. yayını olarak okurla buluştu.

Eserin müellifi Tutmacı, her yiyeceği bir başlık altında ele almış ve o yiyeceğin belirgin özelliğini belirterek yararları ve zararlarını açıkladıktan sonra bu zararın nasıl giderileceğini de söylemiştir. Eserde; ekmeğe çeşitleri, sular, etler, süt ve süt ürünleri, zeytin, turşular ile sirkeli yiyecek ve içecekler, mayalı içecekler, meyve suları, kokular ve baharat, tatlılar, kuru ve taze yemişler, sebzeler ve meyveler ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Yiyecek ve içeceklerin yanında yay çekmek, hamam ve tellak, uyumak; kaval, ut, org ve kanna çalmanın yararları ve zararlarını da incelemiştir. *Tabiatnâme*'de her bir başlık 2-6 beyit arasındadır.

Eserde geçen "Tutmacı" adının eserin yazarı olduğu düşünülüyor.

def' eder anuñ dahı zarrın hıyâr

*diñle Tutmacı'dan olsun yâdigâr*¹
(281)

Tutmacı ve eseri *Gül ü Hüsvrev*'i ilim âlemime tanıtan Ağâh Sırrı Levend olmuştur. Levend, "Tutmacı" kelimesinin kökeninin "tutmaç" ile ilgili olabileceğini şu üç görüş ile açıklamıştır:

1. "Tutmaç", Türklere özgü bir yemek adıdır.
2. Erzurum'a bağlı Oltu ilçesinde "tutmaç" adlı bir köy vardır.
3. Erivan yakınlarında Zengibasara çayı yanlarında sulanmadan yetişen bir cins kavun türüne de "tutma" denilmektedir.

Levend, Tutmacı'nın o bölgede bu cins kavun yetiştiren birisi olabileceğini belirtmektedir.² Bütün bu bilgilerin yanında *Tabiatnâme* yazarı Tutmacı

ile *Gül ü Hüsvrev* mesnevisinin yazarı Tutmacı'nın aynı kişiler olmayacağı ihtimali de vardır.

Tıp kitaplarının kendi tarihimiz içindeki gelişim seyri hakkında şunları söyleyebiliriz: XIV. yüzyılda Osmanlılarda tıp ilmine büyük bir ilgi olduğu bilinmektedir. Anadolu'da ilk Türkçe tıp eseri, XIII. yüzyılın başında yazılan *Tuhfe-i Mübârizi*³dir. Bu eser tıp dilinin Türkçeleşmesi açısından da önemli bir gelişme sayılabilir. Yine XIV. yüzyılda kaleme alınmış öbür uygulamalı tıp kitabı ise *Edviye-i Müfred*⁴ adlı eserdir. Bu iki eser mensur olarak kaleme alınmıştır. Hekim Şeyhî'nin *Nazmu't-Tabâyi*⁵ adlı eseri ile Tutmacı'nın *Tabiatnâme*'si manzum olarak telif edilmiştir. Hem manzum hem de mensur yazılan bu tür Türk edebiyatında müstakil bir hâl almamıştır. Bu eserler, Selçuklular Dönemi'nde her alanda hâkim diller olan Farsça ve Arapçanın tıp alanındaki etkisini azaltıp halkın tıbbi bilgileri kolayca anlayabilmesi ve hayatına tatbik edebilmesini de sağlamıştır.

Tutmacı, Aydınöğlü Umur Bey adına eseri Farsçadan Türkçeye çevirdiğini söylemektedir. İsmail Hikmet Ertaylan, Aydınöğüllerinin Türk dilinin gelişimine katkıları hakkında şu sözleri söylemiştir: "Aydınöğüller Türk dili ve edebiyatına hizmette kusur etmemiş ve bu hususta etrafında toplanmış oldukları âlim, fazıl ve şairlere ikramlar ve ihsanlarda bulunmuş hakiki Türk beyleridir. Hem de zamanlarında kendi namlarına yazılan eserler sırf dinî eserlerden ibaret de değildir.

Bunlar arasında tarihe, tıbbı, tefsire ve edebiyata dair olanlar da vardır.”⁶

Örnek olarak seçtiğimiz “sığır eti” bahsinin *Nazmu’t-Tabâyi* ve *Tabiatnâme*’de nasıl ele alındığına bakalım:

Sığır Eti

*şoğukdur kurudur lahm-ı bakar hem
vürür tab ‘i anuñ mi ‘deye kuvvet
velî kemdür kebâbı haste hâle
yeyeler zencebîl fülful nihâyet’*

Şıfat-ı Güşt-ı Gāv

*şığır eti serd ü huşk ola kıyās
hikmet ehli böyle der ey hak-şinās
arturur sevdā kıtur kanı siyāh
zencebîl perverdesi eyler tebāh*⁸

Yakup Karasoy, *Tutmacı Tabiatnâme*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 1273, Ankara 2018, 164+72 s.

Sonnot

- 1 “Bunun zararını salatalık giderir. Dinle, sana Tutmacı’dan yadigâr olsun.”
- 2 Ağâh Sırrı Levend, “Attar ile Tutmacı’nın Gül ü Hüsrev Mesnevileri”, *TDAY Bel-*

leten 1959, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1988, 161. s.

- 3 Binnur Erdağı Doğuer, *Tuhfe-i Mübârizi Metin-Sözlük*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 1079, Ankara 2013, 486 s.
- 4 Mustafa Canpolat-Zafer Önler, *İshâk Bin Murâd Edviye-i Müfredde*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 903, Ankara 2007, 347 s.
- 5 Mustafa S. Kaçalın, *Nazmu’t-Tabâyi’* [= Özelliklerin Sıralanması], *Osmanlı Araştırmaları XXVI*, İstanbul 2005, 351-412 ss.
- 6 İsmail Hikmet Ertaylan, *Tabiatname*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No. 857, İstanbul 1960, 3. s.
- 7 “Sığır eti de soğuk ve kurudur. Bunun tabiatı mideye kuvvet verir. Lakin hastaya kızartması iyi değildir. Sonunda zencefil ve karabiber yemelidir.” Kaçalın, *age.*, 375. s.
- 8 “Ey Tanrı’yı bilen dost! Bilge insanlar sığır etinin mizacının nispeten soğuk ve kuru olduğunu söylerler. Vücuttaki kara safrayı artırır, kanı siyahlaştırır; terbiye edilmiş zencefil bunu giderir.” KARA-SOY, *Tutmacı Tabiatnâme*, 50. s.

AĞIZ ATLAŞI KILAVUZ KİTABI ÜZERİNE

Özgür AY

Türkiye Türkçesinin sağlıklı ve eksiksiz bir gramerinin yazılabilmesi için; kendisine kaynaklık eden Türkiye Türkçesi ağızlarının ayrıntılı bir şekilde incelenmesi, özelliklerinin belirlenmesi ve sınıflandırılması gerekmektedir.

Türkiye Türkçesi ağızları üzerinde bugüne kadar yapılan çalışmalar içinde özellikle yerli araştırmacıların katkılarıyla derleme ve derlemeye dayalı incelemeler sayı bakımından önemli bir yer tutmaktadır. Kars’tan Muğla’ya, Ordu’dan Şanlıurfa’ya kadar pek çok ağız derlenmiş ve değerlendirilmiştir. Bunların büyük bir kısmı Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanmıştır. Bu çalışmalar, son yıllarda